

Utdrag ur

## NÄS KYRKA GOTLAND VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLAN 2010

### Ansvariga för vård- och underhållsplanen

Inför upprättandet av denna vård- och underhållsplan för Näs kyrka har kyrkan och kyrkogården besiktigats av undertecknad.

Ansvariga för vård- och underhållsplanens olika delar anges här nedan.

(Namn inom parentes anger dock att i planen endast använts där angivet besiktningsprotokoll eller åtgärdsprogram, upprättat av resp. namngiven konsult.)

Kyrkobyggnad	Arkitekt Jan Utas
Elinstallationer och åskskydd	(Elingenjör Peter Ström)
Kyrkogårdsmur	Arkitekt Jan Utas
Kyrkogård	Arkitekt Jan Utas
Växtlighet på kyrkogården	Ej utsedd
Kalkmålningar	Ej utsedd
Stenarbeten	Ej utsedd
Inventarier av trä	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av metall	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av sten	Antikvarie Rebecka Svensson
Textilier	(Textilkonsultfirma Lotine)
Kyrkklocka/-or	(Ing. Ingvar Rohr)
Övriga inventarier	Antikvarie Rebecka Svensson

### Källförteckning

#### Otryckta källor

Handlingar i Gotlands fornsals arkiv, Visby

Handlingar i Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.

Inventering av inventarierna i Näs kyrka 2000-02, utförd av Birgitta Lerberg m.fl.

Inventering av Näs kyrkogård, utförd 1996 av antikvarie Torsten Gislestam, Gotlands fornsal.

Program för utvändiga reparationsarbeten på Näs kyrka, upprättat 1988 av arkitekt Jan Utas, Visby.

#### Tryckta källor

Byggnadshyttan på Gotland 2005-2006, årsskrift, 2007.

Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, 1990.

Lagerlöf, E., Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.

Näs socken, 1985.

Rohr, I., Gotlands kyrkklockor och ringnings seder, 1985.

Strelow H. Nilsson, Cronica Guthilandorum, 1633.

Svahnström, G., Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.

Sveriges Kyrkor, Gotland band 1:3, 1929.

Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.

Utas, J., Om gotländska valv: examensarbete i arkitekturens teori och historia Chalmers tekniska högskola, 1971.

## Händelselista

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1182	Årtal enligt Strelow, SvK anser det troligt att detta årtal avser en träkyrka och av denna förmodade träkyrka kan finns återanvända virken i tornet.	SvK, NS
o. 1250 – s. 1200-tal	Den nuvarande kyrkan med kor, långhus och galleritorn uppfördes av sandsten med delar av dörromfattningarna av kalksten.	SvK, NS
1296	Kyrkan anses ha stått färdig eller i sådant skick att den kunde användas, från detta år finns ett avlatsbrev från påven i vilket det framgår att kyrkan var helgad åt Johannes Döparen. GK anger att kyrkan uppfördes i slutet av 1200-talet.	SvK, GK
	Muralmålningar och möjligen skeppsristningar.	
	Triumfkrucifix (GK anger tidigt 1300-tal) och dopfont.	SvK SvK, GK
o. 1450	Muralmålning bl.a. i form av tjuvmjölkerskan.	GK
1400-tal	Passionssvit.	SvK
1400-tal(?)	Skeppsristning.	GK
o. 1500	Muralmålningar.	SvK
1594	En altarklocka omnämns.	SvK, NS
1690	Tornet reparerades.	SvK
1692	Altaruppsats av sandsten, huggen i Burgsvik.	SvK, GK
1698	Kollekthåv.	NS
1699	Dopfunten togs i bruk.	SvK, NS
1600-tal	Altarskrank.	GK
	Korbänken antas ha tillkommit.	NS
o. 1700	Predikstolen stod längre in i kyrkan, predikstolstrappan, som var försedd med dörr, gick längs med triumfbågens innersida.	NS
t. 1700-tal	Tornet, som då var i dåligt skick, genomgick smärre reparationer.	NS
1706	Större reparation då takkonstruktionen förnyades, möjligen målades även interiören med muralmålningar (geometrisk dekor samt akantus).	SvK
	Kyrkbänkar.	SvK
	Predikstolen kan ha tillommit (GK anger omkring 1750).	SvK, GK
1728	Altaruppsatsen, bänkarna och dopfunten målades av Johan Hernell, han målade även ”werdarebänken”	SvK, NS

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	(kyrkvärdsbänken).	SvK
	Bänkarna utökades med 10 kvarter i ringkammaren.	
1732	En timsten köptes till kyrkogården.	SvK, NS
1734	Tornet förstördes: <i>"blåste Näs kyrktorn af, som varit för siöfarande en god rättelse (...) Detta tornet krossade Kyrkan i fallet så at hon behöfde stor reperation, fick fördenskul för utan den förra och hwad almogen sielf sammansköto, åter en collect A. 1740"</i> . Hur stor del av tornet som rasade är inte känt. Kyrkans tak skadades vid olyckan, och väggar och valv fick stora sprickor. En stödmur mot tornets V vägg sattes upp efter raset.	SvK, NS
1735	Bräder och kalk samt 3000 taktegel inköptes.	NS
	Kortaket lagades.	SvK
1737	En byggmästare fick betalt för <i>"Tornets förfärdigande"</i> , troligen en provisorisk avtäckning.	NS, SvK
1738	Kyrkan ansågs förfallen.	NS
	Två kollektståvar tillverkades av gördelmakaren Kullberg.	NS
1739	Betalades för <i>"teglens inläggande"</i> , troligen avses korets tak.	NS
	Johan Hernell satte en duva, troligen under baldakinen.	SvK, NS
1740	1500 taktegel köptes in av rådman Bullmering, liksom kalk till teglens inläggning i långhuset.	NS
1743	Kyrkan saknade torn och murarna var fortfarande svaga.	SvK, NS
	Kyrkklockan var i gott stånd.	SvK
	En likbår inköptes.	SvK
1753	Kyrkan ansågs vara i gott skick <i>"men Tornet ropar effter hielp"</i> .	SvK
1756	En ny tornhuv byggdes av tornbyggaren Johan Suderbys, Gothem.	NS, SvK
1761	Taken och valven reparerades bl.a. lades ett ankare av ek in ovanför triumfbågen.	SvK, NS
1762	Nya bänkar i tornrummet under läktaren.	NS
1763	Nya dörrar tillverkades, kordörren försågs med ett litet fönster.	NS
	Betalades för att <i>"Fälle med handtag till kyrkogårdsluckan"</i> .	SvK
1773-74	Timstenen kasserades och en solvisare av ölandssten köptes.	SvK, NS
1785	Nummertavlan förädrades kyrkan, den målades av en målare från Rone.	SvK, NS
		SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	En stock till timstenen köptes.	
1786	En straffstock köptes.	SvK
	Fattigstocken anskaffades.	GK, SvK, NS
1787	Omfattande ut- och invändig reparation under ledning av murmästaren Tyke Wranstedt: <i>"späckad utanpå, samt innantill murarna jämnade och witlimade"</i> . Den <i>"stora Stenpelaren som står å västra sidan"</i> togs bort.	SvK, NS
1788-89	Klockgjutaren Lars Öfverström, Karlskrona, betalades för omgjutning av klockan med tillägg för ny metall.	SvK, NS
1792	Nya golv av ölandskalksten lades i koret och i gångarna.	NS
1794	En förfallen materialbod på kyrkans N sida reparerades.	SvK, NS
1795	Timglaset, tillverkat i Stockholm, skänktes till kyrkan.	SvK, NS
1796-97	Tornets N portal murades igen och ersattes med ett fönster.	NS, SvK
1700-tal	Läktare.	SvK
s. 1700-tal	I tornrummets V del fanns ett spannmålsloft.	NS
1802	Ny liklucka i Ö.	SvK
1803	Inventarier m.m. i kyrkan målades i berlinerblått och brunt av vaktmästaren Svante Hellqvist med hans egen färg och fernissa: Nya som gamla bänkar, skranket för spannmålsmagasinet, taket med stolparna, skåpsdörren i koret, ett litet bord och en stol, skriftepalen, fattigstocken, altarskranket, en bjälke under krucifixet och en lös bänk i koret m.m.	SvK
	Kyrkans V del användes som sockenmagasin (NS anger att magasinet bör vara inrättat under sent 1700-tal).	
1814	Sakristian uppfördes på korets N sida (NS anger att den uppfördes 1813).	SvK, NS
1826	Kyrkklockan göts av Samuel Ch. Grönwall, Stockholm	GKR, SvK, NS
1830	En bänk omnämns <i>"öfverst på S långsidan i bredd med altaret"</i> .	SvK
	Dopfunten hade spräcklig marmormålning.	SvK
	Triumfkrucifixet var troligen ännu bevarat i sin helhet och hängde <i>"under hvalfvet till höger om Predikstolen"</i> .	SvK
1831	Ett psalmodikon inköptes.	NS
	1500 taktegel inköptes, vilka inte tycks ha lagts förrän 1841.	NS
1839	Nytt brädgolv lades i kyrkan, troligen i bänkkvarteren, då	NS

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	stengolv nyligen lagts in.	
	Läktaren reparerades och förstorades.	SvK, NS
1840	Kyrkans fönster i S och V förstorades och försågs med rundbågiga träkarmar och bågar.	NS
1841	Beslut togs att utvidga sakristian till sockenmagasinets storlek.	SvK
	En Mariaskulptur, skulpturer av de 12 apostlarna samt de tre vise männen (troligen från ett altarskåp) såldes som ved.	SvK
	Tegeltaken lagades(?).	NS
1842	Ut- och invändig reparation: Ny takresning och taklist samt tre stora rundbågiga fönster, kyrkan putsades ut- och invändigt. Ytterdörrarna kläddes med bräder och målades.	SvK, NS
	Materialboden revs och ett nytt sockenmagasin med materialbod i bottenvåningen uppfördes, delar av den rivna kyrkogårdsmuren användes som material.	SvK, NS
	Bräder och plank samt sten till den nya likporten "2:ne gångluckor utåt vägen" inköptes, samtidigt uppfördes också en "gånglucka inåt klockaregården" – båda stod färdiga 1843.	SvK
1843	Hela kyrkogården var vattensjuk – den gamla muren togs bort och ersattes med en 2 alnar djup och 2½ alnar bred grav.	SvK
	Kyrkogården utvidgades mot Ö.	SvK
1846	36 askträd planterades på kyrkogården.	SvK, NS
1851	Utbetalades för " <i>Pelares om murning vid kyrkogården</i> ".	SvK
1858	Kyrkans stora dörr fick ett nytt lås, tillverkat av Olof Niklas Närström.	NS
1860	En byggnadskommitté tillsattes för ombyggnad av tornet. Ett ritningsförslag upprättat av prost J. G. Klingwall i Roma avslogs emellertid av Överståthållarämbetet, vilket istället presenterade en av okänd upphovsman utförd alternativ utformning, som redan året innan (!) godkännts av ämbetet.	NS
1761	Taket och muren emellan koret och skeppet reparerades varvid man ovanför valven inlade " <i>et stort Ekankare</i> ".	NS
1862	Tornbygget utbjudet på entreprenad. Kyrkobyggaren N. Carlsson från Levide kontrakterades.	NS
	Sakristian, som ansågs vara " <i>i högst bristfälligt skick</i> ", utvidgades och byggdes om.	SvK, NS
1863	Församlingen anhöll hos Kungl. Maj:t om tillåtelse att få uppföra ett förenklat, provisoriskt torn med en pyramidhuv.	NS
1864	Tornet byggdes om, tornmurarna påmurades flera skift och	SvK,

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	en huv av traditionell gotländsk typ restes under ledning av byggmästare Hans Tellström, Fardhem.	Inskr.
1867	Sten till kyrkogården inköptes.	SvK
1885-90	Kyrkogården utvidgades mot V efter förslag av trädgårdskonsulent Emil Nilsson.	SvK, NS
1886	Dikesgrävning och planläggning kring kyrkogården betalades.	SvK
1890	<i>"Kanalgrävning och plankläggning kring kyrkogården"</i> betalades.	SvK
	Orgelharmonium.	SvK
1893	Sockenmagasinet revs och ett nytt av trä uppfördes.	SvK
1895	Två ljuskronor inköptes.	SvK, NS
1890-tal	Träd planterades på kyrkogården.	SvK, NS
	Votivskeppet skänktes av sjömannen Jonas Petter Mallin (GK anger 1770-talet).	SvK, NS, GK
1909	Delar av triumfkrucifixet deponerades i Gotlands fornsal, de återstående delarna skänktes året därpå till museet.	SvK
1910	Ut- och invändig restaurering efter ritningar av och under ledning av byggmästare Nils Pettersson, Visby:	SvK, NS, BH
	– Kyrkan kalkades både in- och utvändigt, väggar och valv avfärgades i en gulaktig ton.	NS, SvK
	– De tre stora fönstren i S och V fick gotisk form. Blyglasfönster.	SvK, BH
	– Läktaren revs och ny bänkinredning byggdes, de gamla bänkarna återanvändes delvis samt altarskrank, och orgel.	SvK, NS
	– Golvet höjdes, betong lades in under bänkkvarteren och under podiet i tornrummet.	NS
	– Predikstolen flyttades in i SÖ hörnet.	SvK, NS
	– Korbänken byggdes om, stympades.	SvK, NS
	– En ljuskrona skänktes.	SvK, NS
1910	– Medeltida muralmålningar anmäldes vid en kyrkostämma ha blottats på tornbågens N sida – de fotograferades och kalkades över.	SvK
	– Nya dörrblad.	BH
	– Orgel, byggd av Åkerman & Lund, Stockholm. Nygotisk fasad, ritades av byggmästare Nils Pettersson som målades av J. A. Svensson, Rone (SvK anger 1910).	BH
	– Vedkamin.	SvK, NS, BH

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1916	Ingång med två trappsteg av cement i kyrkogårdens SV hörn.	SvK
1924	Trappan på kyrkogårdens SV hörn byggdes om.	SvK
1920-tal	Området Ö om kyrkan fylldes upp och iordningställdes till begravningsplats.	NS
1933	Väggar och valv kalkades.	SvK, NS
	Ett nyhugget triumfkrucifix skänktes till kyrkan. Ritades av arkitekten Erik Fant, höggs av Eugen Hammarberg och målades av C. W. Pettersson.	SvK, NS
1937	Nytt tegeltak på tät bördning lades på långhustakets S sida.	NS
	Den NÖ delen av kyrkogården köptes in.	SvK
1938	Nytt tegeltak på tät bördning lades på långhustakets N sida.	NS
1943	En bokdyna konserverades av föreningen Peitas (bokdynan fanns ej i kyrkan 1980 då den efterfrågades på konservatorsfirman under benämningen altardyna).	ATA
	Konservator Alfred Nilsson la anbud på att konservera ett kopparstick föreställande Karl XIV samt en inskriptionstavla.	ATA
1944	Den nya orgeln invigdes.	GF
1945	En stenmur kring den nyanlagda begravningsplatsen betalades.	SvK
1947	Spirstocken i tornhuven byttes, vilket också ett årtal på densamma anger.	NS, Inskr.
1949-50	Lampetter.	NS
1950	Nytt tegeltak lades på sakristian.	NS
	Kyrkogården utvidgades mot V efter förslag av trädgårdskonsulent Emil Nilsson.	SvK
1952	Kaminen ersattes av elektriskt värme (NS anger 1951).	SvK, NS
1957	Kyrkklockan hängdes om och försågs med en ny kläpp av Bergholtz klockgjuteri, Sigtuna.	SvK, NS
	Förslag på yttre belysning.	ATA
1958	Nytt tak lades på kyrkans kor.	NS
1960	Votivskeppet restaurerades av Gösta och Signe Sandqvist.	SvK, NS
1961	Ett bårhus/gravkapell av lättbetong uppfördes efter förslag av ingenjör Gunnar Hörnfeldt, Visby.	SvK, NS
1962	Sockenmagasinet såldes och bortforslades.	SvK
1963	Åskledare uppsattes, och nya portblad tillverkades.	NS
1964	Kyrkans bänkar målades och fernissades.	SvK, NS

<b>ÅR</b>	<b>BYGGNADSDEL ETC.:</b>	<b>REF.</b>
1967	Orgel byggdes av Andreas Thulesius, Sanda, fasaden ritades av arkitekten Arne Philip, Visby.	SvK, NS
1979	Förslag på ombyggnad av bårhuset/gravkapellet.	ATA
1989-90	Genomfördes omfattande ut- och invändiga restaureringar efter förslag arkitekt Jan Utas, Visby, entreprenör Närbygg (utvändigt) och Byggnadshyttan (invändigt):	GK, GF, SvK
	– Tornhuven reparerades, bl.a. byttes panelen och samtliga högben.	GF
	– Långhusets tegeltak reparerades.	GF
	– Samtliga fasader rengjordes och kalkslammades, hörnkedjor och fönsteromfattningar togs fram och socklarna lagades.	GF
	– Den igenmurade tornportalen togs upp och rekonstruerades.	GF, GK
	– Åskskyddet kompletterades.	GF
	– En igenmurad vigvattensisch innanför långhusportalen togs fram.	GF
	– Ett bänkkvarter togs bort, det bakersta på N sidan.	SvK
	– Resterna av triumfkrucifixet återbördades till kyrkan.	SvK, ATA
	– Det NÖ altaret återuppfördes och en Mariaskulptur utfördes av konstnären Gun Carlsson, skåls krukmakeri i Näs	SvK
	– Invigningskorsen försågs med ljusarmar.	GF
	– Medeltida muralmålningar togs fram i koret, samt putsristningar (konservator Harald Norrby och Katarina Söderdahl).	GK, GF, SvK
	– Ett tiotal träd på N sidan höggs ned.	GF
1992	Fyra lyktstolpar på kyrkogården.	SvK
1993	Ambo.	SvK
1996	En altarskiva av sandsten togs upp ur korgolvet.	SvK
2000	Kyrkans el-värmesystem byttes ut. Nytt elskåp i sakristian, belysningen i långhuset kompletterades med sportligts. Orgeln byttes ut, skärmen framför orgeln höjdes för att dölja orgeln, och förvaringsutrymmena kompletterades med ett nytt inventarieskåp och ett nytt högtalareskåp.	GF
o. 2000	El-ringning.	GF
2001	Långhusportalen konserverades akut av Marianne Gustafsson-Belzacq, Stenrestaurering.	GF
2002	90 m av kyrkogårdsmuren på N sidan lades om.	GF



ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
2005	Textilföretaget Lotine anordnade förbättrad förvaring för kyrkas textilier samt ombesörjde att textilierna rengjordes alt. konserverades.	GF
2006(?)	Hängrännor och stuprör monterades på långhusets N takfall, på sakristians båda takfall, på korets N takfall och på tornets N galleritak.	GF
2007	En minneslund anlades.	Muntl.
	En förgylld rokokoram konserverades.	Muntl.

#### Förkortningar:

ATA	Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.
BH	Byggnadshyttan på Gotland 2005-2006, årsskrift, 2007.
GF	Gotlands fornsals arkiv
GK	Lagerlöf, E., och Svahnström, G., Gotlands kyrkor. En vägledning, 1991.
GKM	Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.
GKR	Rohr, I., Gotlands Kyrkklockor och Ringningsseder, 1985.
GKS	Svahnström, G., och Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.
ISO	Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989: II, Linköping och Visby stift, 1990.
Inskr.	inskrift i kyrkan
kh	kyrkoherde
Muntl.	Muntlig uppgift från församlingen.
NS	Näs socken, 1985.
o.	omkring
s.	sent
SHM	Statens Historiska Museum
Strelow	Strelow H. Nilssøn, Cronica Guthilandorum, 1633.
SvK	Sveriges Kyrkor, Gotland bd IX:3, 1998.
t.	tidigt